

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 adlı seri, şehir şehir Türkiye'nin Millî Mücadele ile ilgili yerel hafızasını tazelemekte olup Millî Mücadele yıllarının eksiksiz olarak yurdun dört bir yanında nasıl yaşandığını göstermektedir. Çok sayıda akademisyen ve araştırmacının katılımı ve katkısıyla Millî Mücadele'nin yerel düzeydeki izlerinin derlenip değerlendirildiği bu çalışma yerel tarihin demokratik, sivil ve katılımcı imkânlarından yararlanarak, insanların kendilerini birer parçası olarak hissedebilecekleri bir tarihsel hafıza oluşturmayı hedeflemektedir.

Bu ciltte Diyarbakır, Mardin, Elâzığ, Malatya, Adıyaman, Tunceli, Siirt, Batman ve Şırnak illerinin Millî Mücadele dönemindeki siyasi, askerî, sosyal, ekonomik ve kültürel yönleri mevcut kaynaklar çerçevesinde ele alınmıştır. Bu iller, Millî Mücadele döneminde doğrudan işgale uğramadığı için söz konusu şehirler hakkında çok az sayıda çalışma yapılmıştır. Bu bağlamda çok kapsamlı bir arşiv çalışması ile birlikte dönemin siyasi, askerî ve mülki kurumlarının yazışmalarını ihtiva eden çok sayıda belge, dönemin gazeteleri, yerel tarih çalışmaları ve tetkik eserler incelenerek konuyla ilgili geniş bir literatür taraması yapılmış, konularla ilgili tüm bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

MİLLÎ MÜCADELE'NİN YEREL TARİHİ
1918-1923

MİLLÎ MÜCADELE'NİN YEREL TARİHİ

1918-1923

Diyarbakır - Mardin - Elâzığ - Malatya - Adıyaman
Tunceli - Siirt - Batman -Şırnak

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

Vedat Dalokay Caddesi No: 112 Çankaya 06670 ANKARA
Tel: +90 (312) 442 29 03 Faks: +90 (312) 442 72 36

www.tuba.gov.tr

www.facebook.com/turkiyebilimlerakademisi

twitter.com/TUBA_TurkBlmAkad

9 786258 352702

8

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

**MİLLÎ MÜCADELE'NİN
YEREL TARİHİ
1918-1923**

**LOCAL HISTORY
OF THE NATIONAL STRUGGLE
1918-1923**

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 Cilt: 8 / Local History of the National Struggle 1918-1923 Vol: 8

Türkiye Bilimler Akademisi Tarih Serisi: 1

ISBN: 978-625-8352-62-7 (Tk) - 978-625-8352-70-2 (8. Cilt) DOI: 10.53478/TUBA.978-625-8352-70-2

**Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele'nin Yerel Tarihleri Projesi, Proje Sorumluları /
Türkiye 1918-1923 The Project of the Local Histories of the National Struggle, Project Owners**

Muzaffer Şeker (Prof. Dr. / TÜBA Başkanı / TÜBA President)

M. Fatih Andı (Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Rektörü / Rector)

Proje Bilim ve Danışma Kurulu / Project Scientific and Advisory Board

Azmi Özcan (Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Cezmi Eraslan (Prof. Dr. / İstanbul Üniversitesi)

Haluk Selvi (Prof. Dr. / Sakarya Üniversitesi)

Nurten Çetin (Prof. Dr. / Trakya Üniversitesi)

Süleyman Beyoğlu (Prof. Dr. / Marmara Üniversitesi)

Zekeriya Kurşun (Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Proje Yürütücüleri ve Editörleri / Project Executors and Editors

Mustafa Göleç (Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Zeynep Kevser Şerefoğlu (Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

İlhami Danış (Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr. / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Cilt Koordinatörü / Volume Coordinator

Oktay Bozan (Prof. Dr.)

Cilt Hakemleri / Volume Reviewers

Haluk Selvi (Prof. Dr.) - Enis Şahin (Prof. Dr.)

Proje İdari İşler Sorumluları / Project Administrative Affairs Officers

Mürsel Doğrul (Dr. / TÜBA Başkan Danışmanı / Advisor to the TÜBA President)

Büşra Bulut (Uzm. / Specialist / Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

İngilizce Metin Revizyonu / English Text Revision

Seda Yeşildal Samsakçı (Çevirmen / Translator) - Zeynep Aysan (TÜBA Uzmanı / TÜBA Expert)

Mert Orhan (TÜBA Çevirmeni / TÜBA Translator)

Grafik Tasarım / Graphic Designer

Mustafa Altıntepe

Kapak Görseli / Cover Image: Misâk-ı Millî Haritası / The Map of National Oath (Kaynak: Türk Tarih Kurumu)

Baskı Yeri, Tarihi / Publication Place and Date: Tek Ses Ofset Matbaa San.Ltd.Şti Tel: +90 312 341 66 19 - Ankara / 2023

Baskı Adedi / Pcs.: 500

Türkiye Bilimler Akademisi / Turkish Academy of Sciences

Vedat Dalokay Cad. No: 112 06670 Çankaya - Ankara / Tel: +90 312 442 29 03 • www.tuba.gov.tr

© Türkiye Bilimler Akademisi 2023. Bu eserin tüm yayın hakları, Türkiye Bilimler Akademisi'ne aittir. Yayıncının yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz ve çoğaltılamaz. Eserden kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

©Turkish Academy of Sciences, 2023. All publishing rights of this work belong to the Turkish Academy of Sciences. It may not be printed and reproduced partially or fully without the written consent of the publisher. It can be cited by providing full reference.

Bu kitapta yer alan tüm yazıların dil, bilim, etik ve hukuk açısından bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Editörlerin ve Türkiye Bilimler Akademisi'nin sorumluluğu bulunmamaktadır.

The scientific responsibility for the language, scientific, ethical and legal aspects of all the articles included in the book belongs to the authors. Turkish Academy of Sciences and the editors have no responsibility

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 (C. 8): Diyarbakır - Mardin - Elâzığ - Malatya - Adıyaman - Tunceli - Siirt - Şırnak / ed.
Mustafa Göleç, Zeynep Kevser Şerefoğlu ve İlhami Danış. -- Ankara : Türkiye Bilimler Akademisi, 2023.

502 s. ; 21 x 29,7 cm. - (Tarih Serisi ; 1)

Bibliyografya var.

ISBN 978-625-8352-62-7 (Tk)

978-625-8352-70-2 (c. 8)

1. Türkiye--Tarih--Kurtuluş Savaşı, 1918-1923. 2. Türkiye--History--The War of Independence, 1918-1923. 3. Millî Mücadele dönemi, 1919-1923. 4. National Struggle period, 1919-1923.

DR589 M555 2023 c. 8

956.1023

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

100★
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN YÜZÜNCÜ YILI

**MİLLÎ MÜCADELE'NİN
YEREL TARİHİ
1918-1923**

**LOCAL HISTORY
OF THE NATIONAL STRUGGLE
1918-1923**

**CİLT / VOL.
8**

**Diyarbakır - Mardin - Elâzığ - Malatya
Adıyaman - Tunceli - Siirt - Şırnak**

**TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES**

İÇİNDEKİLER

Table of Contents

Takdim

Foreword

Muzaffer Şeker

vii

Ön Söz

Preface

Mustafa Göleç, Zeynep Kevser Şerefoğlu, İlhami Danış

xi

Cilt Hakkında

About Volume

Oktay Bozan

xxiii

Millî Mücadele Döneminde Diyarbakır

Diyarbakır During the National Struggle

Oktay Bozan

1

Millî Mücadele Döneminde Mardin

Mardin During the National Struggle

Oktay Bozan

61

Millî Mücadele Döneminde Elâzığ

Elâzığ During the National Struggle

Oktay Bozan

109

Millî Mücadele Döneminde Malatya

Malatya During the National Struggle

Oktay Bozan

163

Millî Mücadele Döneminde Adıyaman

Adıyaman During the National Struggle

Oktay Bozan

207

Millî Mücadele Döneminde Tunceli (Dersim)

Tunceli (Dersim) During the National Struggle

Oktay Bozan

231

Millî Mücadele Döneminde Siirt

Siirt During the National Struggle

Suat Özdağ

263

Millî Mücadele Döneminde Şırnak

Şırnak During the National Struggle

Suat Özdağ

301

Millî Mücadele Döneminde Diyarbakır ve Çevresinde Din Adamlarının Faaliyetleri

Activities of Clergy in Diyarbakır and its Surroundings During the National Struggle

Fahri Özteke

325

Millî Mücadele Döneminde Siirtli Din Adamları

Clergy of Siirt in the Period of National Struggle

Şerif Demir

353

Ali Galip Hadisesi

Ali Galip Incident

Celal Pekdoğna

371

Millî Mücadele Döneminde Koçgiri Ayaklanması ve Dersim'e Etkisi

Koçgiri Uprising and its Effect on Dersim During the National Struggle

Suat Akgül

389

Şırnak Aşiretlerinin Millî Mücadeledeki Tutumları

Attitudes of Şırnak Tribes to the National Struggle

Ahmet Gülenç

405

Elâzığlı İstiklal Madalyalıları

Elâzığ People Who Received the Independence Medal

Şahin Yedek

427

Diyarbakır Millî Mücadele Dönemi Önderlerinden İhsan Hamit Tiğrel

İhsan Hamit Tiğrel, One of the Leaders of Diyarbakır During the National Struggle

Mekki Uludağ

459

Takdim

Prof. Dr. Muzaffer Şeker
TÜBA Başkanı

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Türkiye'de bilimin geliştirilmesi ve özendirilmesi misyonuna sahip özerk bir üst kuruluştur. Akademinin kökenleri, 1851 yılında Osmanlı Devleti'nde kurulan Encümen-i Daniş ve 1861'de kurulan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'ye kadar gitmektedir. TÜBA'nın faaliyetleri temel bilimler ve mühendislik bilimleri, sağlık ve yaşam bilimleri, sosyal ve beşerî bilimler olmak üzere üç kategoride tüm bilim alanlarını kapsamaktadır. TÜBA, çalışma grupları, hibe ve ödül programlarının yanı sıra bilimsel etkinlik, raporlama gibi başlıklarda üniversiteler, dünya bilim akademileri ve şemsiye kurum mahiyetindeki paydaşları ile iş birliği içinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

TÜBA ile Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi (FSMVÜ), Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş dönemine ve Millî Mücadele yıllarına merkezden bakan siyasi ve askeri tarihyazımının ötesine geçerek, toplumsal ve yerel bir perspektiften bakan, yerel toplulukların, sıradan insanların Millî Mücadele'ye dair algı ve deneyimlerinin Millî Mücadele tarihyazımına dahil edildiği "Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele'nin Yerel Tarihleri Projesi"ni 2021 yılı Haziran ayında başlatmıştır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir" ifadesinden hareketle, bu çalışmalara tarih yazmanın öneminin bilincinde ve bilimsel, objektif veriye dayalı gerçeği arama gayreti içerisinde olarak iki yıl boyunca emek veren ve katkı sunan akademisyenlerimize özverili çalışmaları için teşekkürlerimi sunarım. Bu tür çalışmaların güncellenerek Millî Mücadele öncesi ve sonrasına da ışık tutacak şekilde çoğalmasını temenni ederim.

"Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele'nin Yerel Tarihleri Projesi" ciltlerinin hazırlanması için yol haritası çıkarmak ve yayın ilkelerini tespit etmek amacıyla, FSMVÜ ev sahipliğinde 7-8 Haziran 2021 tarihlerinde İstanbul'da "Millî Mücadele'ye Yerel Bakışlar Çalıştayı" organize edilmiştir. 22 farklı üniversite ve 3 müzeden toplam 34 bilim insanının katıldığı çalıştayı ardından sonuç raporu da yayımlanmıştır.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ve Gaziantep Üniversitesi ev sahipliğinde “Millî Mücadele’ye Yerel Bakışlar Sempozyumu” Panorama 25 Aralık Müzesi’nde 22-24 Ekim 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 29 farklı üniversite ve kurumdan bilim adamları ile bağımsız araştırmacıların yer aldığı iki gün süren bilimsel program 40’ı aşkın bilim insanıyla yürütülmüştür. 22-26 Haziran 2022 tarihlerinde düzenlenen “Millî Mücadele’de Karadeniz” başlıklı üçüncü sempozyum ve sempozyumu takip eden çalıştayda ise Hitit Üniversitesi ev sahipliğinde 24 üniversiteden 35 bilim insanı yerel tarih çalışmalarını mercek altına almıştır. 28-30 Ekim 2022 tarihleri arasında “Millî Mücadele’de Batı Anadolu ve İzmir Sempozyumu” başlığıyla Ege Üniversitesi’nde gerçekleştirilen sempozyumda Batı Anadolu ve İzmir özelinde Millî Mücadele değerlendirilmiştir. Farklı üniversitelerden akademisyenler, İzmir’in işgalinden işgal günlerinde diğer Batı Anadolu şehirlerinin durumuna, belgelerin dilinden Millî Mücadele’de rol oynamış portrelere, Büyük Taarruz’a ve sonrasında yaşananlara kadar geniş bir çerçevede bildirimlerini sunmuşlardır.

Ulusal ölçekte gerçekleştirilen konferans ve çalıştaylar dizisinin titizlikle yayına dönüştürülmüş halini teşkil eden elinizdeki eser, 1918-1923 yılları arasında yaşanan başta zorlu işgal dönemi olmak üzere Millî Mücadele’nin evveliyatını, ilk örgütlenmeleri, istiklal ve istikbal mücadelesinin teşkilatlanmasını, süreç içerisinde kurmay kadrosunun oluşmasını ve Gazi Mustafa Kemal Paşa liderliğinde onun ve silah arkadaşlarının yaşadıkları zorluklar ve aştıkları sorunları, ulusal ve yerel destekler ile zafere giden yolu, ülkenin geniş coğrafyasına yayılan Kurtuluş Savaşı’na ve Cumhuriyet’in kuruluşuna katkıda bulunan kahramanları, bu uğurdaki bölgesel çabaları derinlemesine incelemeyi amaçlıyor. Bu kitap, Doğu Anadolu’nun engebeli arazilerinden Ege şehirlerine, Anadolu bozkırından Karadeniz ve Akdeniz’in sahil şeridine kadar Türk direnişinin çok yönlü doğasını anlamak için gerekli olan tarihi verileri derliyor.

Millî Mücadele, milli olduğu kadar yerel bir çabaydı. Farklı bölgeler, kendi özel tarihleri, demografileri ve jeopolitik koşullarından etkilenen benzersiz zorluklarla karşılaştı. Bazı bölgelerde yerel liderler yabancı işgal güçleriyle mücadele etmek zorunda kalırken, diğerlerinde etnik gruplar arası gerilimlerin veya farklı siyasi eğilimlerin karmaşık incelikleriyle karşı karşıya kaldılar. Her bölgenin kendi kahramanları, stratejistleri ve kolektif çabaya katkıda bulunmak için zorluklara göğüs geren genciyle yaşlısıyla kadınıyla toplumun tüm kesimlerinden insanlarımız vardı.

Bu farklı anlatılar arasında yolculuk ederken, Türk Kurtuluş Savaşı’nın daha kapsamlı ve incelikli bir resmini oluşturmayı amaçlıyoruz. Bu yerel liderlerin ve toplulukların kolektif çabalarını tanıyarak, Türkiye’nin imparatorluktan cumhuriyete geçiş sürecinin anlaşılmasını zenginleştirmeyi umuyoruz.

Tarihsel hafızanın katılımcı ve çok merkezli bir perspektifle genişletilmesi gerekliliği, Millî Mücadele dönemi bağlamında uzun süre tartışma konusu olmuştur. "Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele'nin Yerel Tarihleri Projesi" bu kritik ihtiyacı göz önünde bulundurarak, tarihi demokratik bir yaklaşımla ve çok sesli bir perspektifle yeniden yazmanın önemini vurgulamaktadır. Bu projede benimsenen yaklaşım, tarihin tüm toplumsal katmanların etkileşimleri ve katkılarıyla şekillendiğini kabul etmektedir. Türkiye'nin tüm vilayetlerindeki milli hafızanın ne denli zengin ve çeşitli olduğu ortaya konmaktadır. Bu yaklaşım, Millî Mücadele Tarihinin sadece genel hatlarıyla değil, yerel ayrıntılarıyla da nasıl şekillendiğini göstermektedir.

Toplamda 150'ye yakın akademisyen ve araştırmacının katkılarına dayanarak, 81 ilimizi kapsayan ve 12 ciltten oluşan bu eser, Cumhuriyetimizin 100. Yılına anıtsal bir armağan niteliği taşımaktadır. Kitap serisi, Millî Mücadele dönemine dair disiplinlerarası, katılımcı ve kapsamlı bir perspektifle yeni bir bakış sunmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve müreffeh muasır medeniyetler seviyesinin de üzerinde yer almak hedefine ulaşmış olarak sonsuza dek payidar olması temennisi ile başta Gazi Mustafa Kemal ve silah arkadaşları olmak üzere tüm şehit ve gazilerimizi minnet, rahmet ve şükranla yad ediyorum.

Akademisyenlerden tarih meraklılarına geniş bir okuyucu kitlesi için bu eser, Millî Mücadele'nin yerel tarihine dair vazgeçilmez bir başvuru kaynağı olma özelliği taşıyor. Bu serinin, tarih bilincimizin derinleştirilmesi ve genişletilmesi adına kritik bir katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Ön Söz

Doç. Dr. Mustafa Göleç
Doç. Dr. Zeynep Kevser Şerefioğlu
Doç. Dr. İlhami Danış
Proje Yürütücöleri ve Editörleri

Tarih, tanımını gereği geçmişten farklıdır; geçmişte olmuş ama olup bitmemiş hadiselerin bilgisidir. Umurumuzda olmayan bir geçmiş, tarih değildir. Tarih yaşamakta olduğumuz hayata tesir etmeye devam eden, bizi duygulandıran, sevindiren, heyecanlandıran, üzen bir geçmişin bilgisidir. Yaşadıklarımızı izah eden ve hatta bunları normalleştiren, meşrulaştıran bir bilgidir. Bu yüzden tarih bir kere yapılsa da her devirde tekrar ve tekrar yazılmak durumundadır. Her devirde toplumlar kendi ihtiyaçları doğrultusunda geçmişle yeniden yüzleşmek, hesaplaşmak, onu yorumlamak ve yazmak zorundadır.

Toplumlar da bireyler gibi başlarına gelen her şeyi hatırlamazlar. Olmak istediklerini olabilmek için hatırlamaları ve unutmaları gerekenleri seçerler. Toplumsal bilinç, insanların birlikte hatırlayıp birlikte unutmaları ile inşa edilir. Sadece kendi yaşadıklarını hatırlayan birey belki fert olabilir ama şahsiyet olamaz. Birlikte hatırlamayan insanlar millet, ulus, cemiyet ve hatta aile bile olamazlar. Millî Mücadele bizim birlikte hatırladığımız tarihimizdir. Bizi biz yapan yakın geçmişimizdir. Farklılıklarımız zaman zaman aramızda tefrikaya yol açsa da Millî Mücadele kavramı üzerinde buluşur, anlaşır ve uzlaşırız.

Her kuşakta Millî Mücadele'nin, bu büyük ve kurucu hadisenin yeniden ele alınması, yorumlanması, işlenmesi elzemdir. Her nesil Millî Mücadele'yi yeniden kazanmalı ve kendine mal etmelidir. Milletimizin kaderini tayin eden ve milletler arasında temayüz etmesini sağlayan Millî Mücadele'nin hakikatini daha doğru anlamak ve daha iyi anlatmak, gelecek nesillerle yakın geçmişimiz arasında bir köprü kurmaktır. Bunu yaparken tarih ilminin ilke ve usullerine riayet edilmelidir. Aksi takdirde Mustafa Kemal Atatürk'ün deyişiyile "Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşkırtacak bir mahiyet alır."

Modern Türkiye'nin doğuşunda Millî Mücadele, başka hiçbir vaka ile karşılaştırılmayacak önemde bir semboldür. Farklı siyasi perspektifler tarafından bu büyük tarihsel hadise Millî Mücadele, Mücadele-i Milliye, İstiklal Harbi, Kurtuluş Savaşı, Bağımsızlık Savaşı gibi isimlerle anılmıştır. Millî Mücadele'nin hakikati üzerindeki söylemsel rekabet, onun ne olduğunun tespiti üzerindeki anlam mücadelesi, aslında Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği üzerinde söz hakkı mücadelesidir. Ne yazık ki Millî Mücadele tarih yazımı, her ne kadar bugüne dek zengin bir literatür ortaya konulmuş olsa da bu büyük hadisenin tüm aktörlerine hak ettikleri değeri vermiş sayılamaz. Millî Mücadele tarihinin demokratik, katılımcı, çok sesli ve çok merkezli olarak yazılması ihtiyacı ortadadır.

30 Ekim 1918'den 29 Ekim 1923'e geçen beş yıl, imparatorluğumuzun yıkıldığı, coğrafyamızın yerel, ulusal ve uluslararası mücadele ve rekabetlerin nesnesi ve sahnesi olduğu bir kritik evredir, bir manada Türkiye'nin en uzun beş yılıdır. Bu dönemi ve hadiseyi hatırlamak, anlamak, anlatmak için ne yapılırsa azdır. Ne mutlu ki resmî kurumlar, üniversiteler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları Millî Mücadele'nin yüzüncü yıldönümü ile ilgili bir dizi önemli çalışmalar gerçekleştirmektedirler. Türkiye Bilimler Akademisi ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi iş birliği ile yürütülen proje kapsamında yayınlanan 12 ciltlik *Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923* üst başlıklı elinizdeki eser de bu çalışmaların örneklerinden biridir.

Millî Mücadeleyi Hatırlamak ve Anmak

Her insan önce kayda değer bir hayat yaşamak, sonra yaşadığı hayatın yani kişisel tarihinin yazılmasını, hem de güzel yazılmasını ister. Hatırlanma arzusu ve unutulma korkusu iyi bilinme isteğinin tabii sonucudur. Taziye ilanlarında ölümlerin ardından verilen unutmama sözü, insanın fitratındaki unutulmama umuduna bir cevaptır. Oysa unutmak insanidir ve hatırlamak da insanın yeryüzündeki en değerli eylemlerindendir. Hatırlama ihtiyacı hatırlanma arzusunun fevkindedir. Hatırladığımızda bir "özne" oluruz. Geçmişte kalmış tarihî hadiseleri ve şahsiyetleri hatırlamak ve anmak bizi kendimizin üzerine ve ötesine taşır.

Hatırlamak yalnızca kişisel değil aynı zamanda toplumsal bir eylemdir. Kişisel belleğimizin önemli bir kısmını yaşam öykümüz doldurur. Bu, geçmişte yaptıklarımızı sakladığımız, bize kendinizi tanıtır mısınız sorusu ile karşılaştığımızda başvurduğumuz belleğimiz, yaşayan hafızamızdır. Buradaki anılarımız sayesinde kendimizle, kimliğimizle ilgili bir görüş sahibi oluruz. Bu bellek sayesinde kurbanı ya da faili olduğumuz şeyleri hatırlar, sorumluluk, acı, ıstırap, korku, şeref, utanç duyarız. Öte yandan insanın bundan gayrı, kişisel olmayan bir de toplumsal belleği vardır. Bu bellek, içinde bulunduğumuz toplulukta üretilen, yazılan, hatırlanması istenen bir geçmişe karşılık gelir. Canlı bellekte yani bireysel bellekte geçmiş, maruz kaldığımız bir şeydir, elimizde olmadan birikir. Toplumsal bellekteki ise çoğu zaman ait olduğumuz grubun yaşadıklarından seçilerek oluşturulan bir geçmiştir. Burada bir elekten geçirme süreci söz konusudur. Canlı bellek bizzat yaşanarak oluşurken, toplumsal bellek ise öğrenerek, özellikle de sosyalleşme süreçlerinde meydana gelir. Millî ve dinî bayramlar bunun örneklerinden olup birer ortak hafıza pratiğidir. Toplumsal bellek ailede, okulda, camide, çarşı-pazarda edindiğimiz bir bellektir.

Pierre Nora “Bellek böler, tarih birleştirir.” derken, bu ayrıma işaret etmektedir. Bellek dediği bireysel bellek, tarihle kastettiği ise toplumsal bellektir. Hepimiz bireysel olarak farklı Őeyler yaşarız ama ortak anılarımızla bir cemiyet oluruz. Aile olmak bile biyolojik faktörlerden çok aile bireylerinin ortak anıları ile mümkündür. Toplumsal ritüeller, ibadetler, bayramlar, yıldönümleri, anma törenleri, fetih veya kurtuluş kutlamaları hep hatırlama eylemidir. 18 Mart, 23 Nisan, 19 Mayıs, 29 Mayıs, 30 Ağustos, 29 Ekim, 10 Kasım... Bu zamanlarda bireysel değil toplu bir hatırlama icra ederiz. Çünkü hatırlamak başkalarıyla yapılan bir eylemdir. Bizzat yaşamadığımız Şeyleri hatırlarız, belleğimiz başkalarının belleği ile bağ kurar. Geçmiş bu zamanlarda bireysel belleğimiz için adeta yeniden canlandırılırken, aslında geçmişte kalan güncele dönüştürülür. Bu eylem geçmişte yaşayanlara borcumuz olmadığı gibi bir jest olarak da yapılmaz. Bu, yaşayanların kendi yararlarını gözeterek uyguladıkları bir pratiktir. Çünkü ortak geçmişi hatırlayabildikleri zaman bir grup, toplum yahut ulus olabilirler.

Yani bellek aslında meydana gelenle değil olacak olanla ilgilidir. Hatırlanan Őeyler geçmişte olduğu için değil, gelecekte işe yarayacağı için hafızada saklanır. Bir başka deyişle hatırlama beklentilere hizmet eder. Bireysel hatırlama gibi toplumsal hatırlama da böyledir. Hatırlama pratikleri sayesinde grubun değerleri bireyler ve nesiller arasında dolaşır. Grup içi ayrışma ve çekişmeler azalır. Hatırlanıp yâd edilenler genellikle grubun şaşaalı günleri olsa da bazen travmalar da anılabilir. Bunların bir arada yaşandığı anlar ve dönemler tarihte “yıldızın parladığı anlar”dır. Nitekim Türkiye’nin 1918-1923 yılları arasındaki beş yıllık zaman dilimi, Millî Mücadele dönemi, tarihimizin hem en travmatik anlarını hem de en parlak sahnelerini içirir.

Modern uluslar ortak hafıza siyasetleri ile ortaya çıkmıştır. Tarih, dil, kültür ve edebiyat ortak hafızanın bileşenleridir ve toplumlar bu bileşenler ile başka toplumlardan farklı bir bütün olduklarının ayırđına varırlar. Bir toplumda aynı toplumsal belleğe sahip olanlar bir kuşak teşkil ederler ve kuşaklar arası çatışma aslında farklı bellek repertuarları arasındaki uyuşmazlıktır. Bambaşka anılara sahip kuşaklar arasında iletişim problemleri kaçınılmazdır. Bu yüzden 19. yüzyılda uluslar, resmî tarih anlatılarıyla aslında bir manada ortak bir hafıza siyaseti gütmüşlerdir. Ulusların kurucu aktörleri yani “tarih yapanlar” bu yüzden tarih yazma işini de çok önemsemişler, birçoğu bizzat tarihler kaleme almış, kimisi de tarihçiler, şairler ve ediplerden yaptıklarını söz tuğlalarıyla anıtlaştırmalarını istemişlerdir. Ulus inşası için gerekli olan hafıza siyasetinin bir yüzü hatırlamak ise bir yüzü de unutmaktır. Grubun bir ve bütün olması, parçaların birbirleri ile çelişen ve çatışan hatıralarını unutarak uyuşan ve uzlaşan anılarını çağırması ile mümkündür.

Ortak hafıza siyasetleri sayesinde belli bir zaman diliminde unutulmuş bir tarih, otorite tarafından diriltilirken, başka bir zamanda işlevini yitirip unutulmaya terk edilebilir. Türkiye’de 1950’lerde unutilan Kutulamare Zaferi kutlamaları ya da 27 Mayıs Darbesi ile ihdas edilip 12 Eylül sonrasında unutilan Hürriyet ve Anayasa Bayramı buna misal gösterilebilir. Bu hatırlama pratiklerinin yakın dönemdeki bir örneği olan 1998’deki Cumhuriyetimizin 75. yılı kutlamaları epey parlaktı ve kütüphanelerin ilgili raflarındaki 75. yıl logolu yayınlar bile bunu göstermeye kâfi gelir.

Hatırlama ve unutma siyasetleri genellikle ya bir tür köken arayışıyla sisler ardındaki çok uzak bir geçmişe (Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın tarihinin Mete Han'a dayandırılması gibi) ya da izleri, etkileri, hatta belki şahitleri hâlen yaşamakta olan güncel bir geçmişe dönüktür. Yakın geçmiş olarak tarih, köken bilinci olarak tarihten yani uzak geçmişin bilgisi olan tarihten farklı olarak hatıraları hayatımızı belirgin bir biçimde etkileyen bir tarihtir. Doğrudan yaşadığımız, yaşamakta olduğumuz, ait olduğumuz bir zamanın bilgisidir. Yakın geçmiş neredeyse çağdaşlarımız ile paylaştığımız anılara tekabül eder. Çünkü bir yüzyıl yaklaşık olarak bir insanın fiziki ve imgesel ömrüdür. Yüzyıl dönümlerinin diğer yıldönümleri ve anma törenlerinden farkı buradan kaynaklanmaktadır.

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 serisi de Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı etkinlikleri çerçevesinde Millî Mücadele ile ilgili yerel ve ulusal hafızanın değerlendirilmesi ve canlanmasına bir katkı sunmak amacıyla. Aslında 23 Nisan'dan 19 Mayıs'a 30 Ağustos'tan 29 Ekim'e resmî bayramlarımızın hemen hepsi aynı kurucu hadisenin farklı anlarının hatırlanması ameliyesidir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'a çıkışı, TBMM'nin açılışı, Büyük Taarruz ve Cumhuriyet'in ilanı Millî Mücadele çerçevesindeki siyasi, toplumsal ve askerî hadiselerdir. Cumhuriyetimizin 100. yıldönümü, her yıl kutladığımız bu önemli tarihsel hadiseleri üzerinden tam bir asır geçtikten sonra daha büyük bir coşku ile hatırlamak, muhasebe etmek, kıyıda köşede unutulmuş veya ihmal edilmiş hususiyetlerini araştırmak, kullanılmamış bilgi kaynaklarını tespit etmek, yeni bilgi ve yorumları yaymak ve farklı entelektüel ve sanatsal vasıtalarla topluma mal etmek için bir vesile ve fırsattır.

Millî Mücadele'yi Yeniden Değerlendirmek

Bilindiği üzere Millî Mücadele konulu Türkçe literatür, dönemi ağırlıklı olarak siyasi ve askerî gelişmelerden ibaret bir süreç olarak ele almaktadır. Monografiler ve ders kitapları genellikle ve pek tabii olarak Millî Mücadele önderlerinin fikir ve eylemleri ile cephelelerdeki askerî harekâta odaklanmıştır. Millî Mücadele'nin toplumsal ve yerel boyutları ise yeterince ve topluca değerlendirilebilmiş değildir.

Millî Mücadele ile ilgili mevcut çalışmalar, Ankara'dan, Samsun'dan, Erzurum'dan, Sivas'tan bahsettikleri kadar Artvin'den, Kırklareli'nden, Muğla'dan, Siirt'ten, Sinop'tan, Yozgat'tan, Bursa'dan... söz etmemektedir. Oysa Anadolu'nun dört bir yanından şehirlerimiz ve halkımızın farklı kesimleri bu mücadeleye bir şekilde katılmış, Millî Mücadele'nin doğrudan ya da dolaylı etkilerini yaşamışlardır. Ülkemizin her köşesinden evlatlarını cepheye gönderen babaların, geride kalan annelerin, kardeşlerin, eşlerin, çocukların hafızaları yaşanan ama ne yazık ki hakkıyla yazılamayan bir tarihin kaynaklarıdır. Onlar nüfusları azalan, ekmekleri eksilen, yaşadıkları yerler harabe ve viraneye dönen yine de bu varoluş mücadelesini canları ve malları ile büyüten insanlarımızdır.

Bu döneme, Millî Mücadele'ye, yerelden, şehirlerden ya da bölgelerden bakma iddiasında epeyce eser yayınlanmıştır. Ayrıca yayınlanmamış çok sayıda yüksek lisans ve doktora tezleri de vardır. Bunların ekseriyeti yapısal olarak birbirini tekrar ve merkezî anlatıyı takip etse de yahut yeniden üretse de yerel olay, mekân, kişi bilgisi açısından literatüre değerli katkılardır.

Millî Mücadele'nin yüzüncü yıldönümünde yapılması elzem işlerden biri de Millî Mücadele'nin çevreden merkeze bir tarihinin olabildiğince çok sesli ve katılımcı bir anlayışla yazılmasıdır. Yerelde sıradan insanların Millî Mücadele'ye dair algı ve deneyimlerinin Millî Mücadele tarihyazımına nasıl dahil edilebileceği önemli bir sorudur. "Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele'nin Yerel Tarihleri Projesi"nin amacı şehir şehir Türkiye'nin Millî Mücadele ile ilgili yerel hafızasını tazelemektir. Millî Mücadele yıllarının eksiksiz olarak yurdun dört bir yanında nasıl yaşandığını göstermektir. Çok sayıda akademisyen ve araştırmacının katılımı ve katkısıyla Millî Mücadele'nin yerel düzeydeki izlerini derlemek ve değerlendirmektir.

Bu çalışmada mevcut literatür gözden geçirilmiş, yer yer yeniden yorumlanmış, bunun ötesinde arşiv belgelerinin yanı sıra başta yerel basın olmak üzere, anılar ve günlüklere, efemeraya, sözlü kaynaklara, folklorla, mimariye, topografyaya ve özellikle yerelde, taşrada kıyıda köşede kalmış kaynaklara bakılarak hem eski bilgiler güncellenmiş hem de literatüre yeni bilgiler ilave edilmiştir. En önemlisi yerel tarihin demokratik, sivil ve katılımcı imkânlarından yararlanarak, insanların kendilerini birer parçası olarak hissedebilecekleri bir tarihsel hafıza oluşturulmaya çalışılmıştır.

Yerellik, Ulusallık ve Evrensellik

Tarihsel olarak ulusun farklı unsurlarını birleştiren bir hadise olan Millî Mücadele'nin farklılıkları bir araya getiren, birleştiren bir tarihyazımı olmalıdır. Bu yüzden Millî Mücadele'ye merkezden ve yerelden eşzamanlı ve birlikte bakabilmek önemlidir. Yani Millî Mücadele'ye yerelden bakmak asenkronik, birbiriyle ilgisiz ve ilişkisiz, birbirinden bağımsız mikro-tarihler bulmak anlamına gelmez ama şüphesiz ders kitaplarına sinen resmî tarih anlatısının çok daha zengin ve çok sesli yazılabileceği anlamına gelir. Yani örneğin Güney cephesinin nasıl benzersiz bir kahramanlık tablosu olduğu görülmelidir ama bu bizi Antep'in Ankara'dan ayrı bir kaderi varmış sanısına da götürmemelidir. Yani Güney cephesinin Batı cephesinden erken kapanması tarihsel bir olgudur ama Batı cephesinde başarısız olursa idi, Güney cephesindeki başarının ne işe yarayacağı meçhuldür. Yani yerel deneyimlere karşılaştırmalı ve sistemik olarak bakmak gerekir. Mikro ve makro bakışlar arasında bir uyum mümkündür.

Yerel tarihçilik, yakın döneme kadar akademi dışında yerel tarihe tutkuyla merak ve bağlılık duyan, genellikle amatör bazen de profesyonel yazar, koleksiyoner, müzeci vesairenin çalışmalarından ibaret görülmekteydi. Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerinde taşrada öğretmenlik, bilhassa da tarih öğretmenliği yapan bir kuşak, yerel tarihçiliğe bir altın çağ yaşatmışlardı. Daha yakın dönemde bilhassa üniversite sayısının artması ve Anadolu şehirlerinin hemen hepsinde üniversiteler kurulması ile bu üniversitelerin tarih bölümlerinde özellikle Yakın Çağ ve Cumhuriyet Tarihi alanlarında o üniversitenin kurulduğu şehir ve bölge ile ilgili yerel tarih çalışmaları, tezler ve bilimsel

neşirler yapıldı. Bugün akademi dışı yerel tarih meraklısı yazar ve koleksiyonerler, yerel tarih malzemesini ve birincil kaynakları ellerinde bulundurmaları hasebiyle yerel tarih çalışmaları için hâlâ çok önemli bir mevkidedirler ama akademik yerel tarihçilik de özellikle yakın dönemde ciddi bir literatür ortaya koydu.

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 dizisi hazırlanırken yerel deneyimlere karşılaştırmalı olarak bakılması, zaman ve mekân şartlarının çok boyutlu olarak ele alınması prensibi benimsendi. Yerel öznelerin, olayların ve mekanların ön plana çıkarılmasının, insanların kendilerini parçası ve sahibi hissedecekleri bir tarihin yazılması için şart olduğu ve Millî Mücadele'ye yerelden bakmanın onu yerinden ve yaygın olarak görmeye imkân vereceği ön kabulünden hareket edildi. Bunu yaparken salt akademik tarihçilikle yetinilmemesi, yerel tarihçilerin sürece katılması hedefi sınırlı da olsa mümkün olabildi.

Millî Mücadele'nin evrensel boyutları, başka ulusal kurtuluş savaşları ile olan münasebetleri, üçüncü dünyadaki bağımsızlık mücadelelerine ilham olması gibi hususiyetler başka bir çalışmanın konusu olmakla beraber bu seride topluca yayınlanacak olan yerel bilgi ile ilgili literatürün de zenginleşeceği şüphesizdir.

Zamanı Genişletmek

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 çalışmasının amaçlarından biri Millî Mücadele'nin zamansal çerçevesini genişletmektir. Literatürde Millî Mücadele'yi farklı tarihlerde başlatan ve bitiren çalışmalar ve otobiyografik anlatılar var. Bu metinlerdeki zaman algısı aslında Millî Mücadele'nin anlamı üzerindeki rekabetin de belirleyici bir unsurudur. Hangi tarihlerin öncelikli ve önemli olduğu, ilkler ve enlerin neler olduğu, kronolojideki kritik durakların hangileri olduğu anlatıya rengini verme potansiyeline sahiptir.

Bu çalışmada Millî Mücadele tarihi olabildiğince geniş bir zamansal çerçevede değerlendirilmek istendi. Genel olarak en erken başlangıç tarihlerinden biri ile, 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi ile başladığı ve en geç bitiş tarihlerinden biri olan 29 Ekim 1923'te nihayete erdiği kabul edildi. Şüphesiz istisnai de olsa bundan daha geniş zamansal çerçeve önerileri vardır. Alternatif başlangıç ve bitiş tarihlerinin her biri önceki ve sonraki teşebbüs ve gelişmeleri göz ardı etmekle maluldür. Bu seçimlerin çoğu zaman sembolik önemi (Millî Mücadele'de ilk kurşunun nerede ve ne zaman atıldığı sorunu gibi) tarihsel kavrayışımızı zenginleştirme işlevinin önüne geçmektedir. Özellikle yerel tarih araştırmaları bu gibi sembolik önemi haiz meselelerde yeni bilgiler ortaya koymakta vaatkâr olmakla beraber; Anadolu'nun mütareke sonrasında İtilaf devletleri işgaline uğrayan bölgelerinde direnişin behemehâl başladığı, işgale uğramayan birçok şehirde direnişin tetiklenmesi ve örgütlenmesinin ise daha geç bir tarihte İzmir'in işgali ile başladığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde cephe arkası sayılabilecek Anadolu şehirlerinde 1921 ve 1922'nin sıcak askerî gelişmeleri maddi ve manevi etkileriyle yoğun bir şekilde gözlemlenebilirken, 1923 senesinin siyasi ve diplomatik gelişmeleri taşrada belli belirsiz hissedilmektedir.

Mekânı Yaymak

Millî Mücadele tarihyazımının önemli bir kusuru sınırlı bir coğrafyayı merkeze almasıdır. Genel Millî Mücadele anlatılarında önemli tarihsel hadiseler iki elin parmaklarını geçmeyen şehirlerde yoğunlaşır. Sanki sadece buralarda silahlı direniş organize olmuş, sadece buralarda kongreler düzenlenmiş, sadece buralarda fiili çatışma durumları yaşanmış gibidir. Oysa farklı yoğunluklarda olsa da Anadolu ve Trakya'nın hemen her yeri benzer gelişmelere sahne olmuştur. Millî Mücadele'nin Kuvâ-yı Milliye ya da kongreler yanında başka hususiyetleri de vardır ve il il, kaza kaza, köy köy Türkiye'nin her yerinde bu döneme özgü hadiseler, tepkiler, fedakarlıklar ortaya konmuştur.

Yerel tarih çalışmaları Millî Mücadele tarihyazımındaki bu coğrafi repertuarı da zenginleştirmeyi vaat etmektedir. Yerel perspektiften cepheler anlatılırken de Millî Mücadele'nin önemli yerel hadiseleri dillendirilirken de pek çok mekân adı tarihyazımına mal olmaktadır. Dağlar, vadiler, geçitler, düzlükler... Gerçekten de yerelden bakan bir Millî Mücadele kitabı biraz coğrafya kitabına benzer çünkü yerellik mekanla birlikte var olan bir kavramdır. Bu bağlamda Türkiye'nin 7 bölgesindeki ve 81 ilindeki Millî Mücadele sürecinin ele alındığı bu proje bir yandan Kurtuluş Mücadelesi'nin cephelerine odaklanırken bir yandan da cephe gerisindeki olaylara yakın bir perspektiften bakmıştır. İzmir'in işgaline memleketin her köşesinde gösterilen tepkiler, savaşan askerlere yapılan yardımlar, gönderilen kıyafetler, itilaf devletlerine iletilen protesto telgrafları ve başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Millî Mücadele liderlerine duyulan saygı ve güven Türkiye'nin her coğrafyasında yaşanmışlıklara sadece birkaç örnektir.

Özneleri Çoğaltmak

Millî Mücadele'nin belli başlı aktörlerini hepimiz biliriz. Millî Mücadele'nin bilinenler yanında adları bilinmeyen, unutulmuş yahut hiç duyulmamış aktörleri vardır. Bu aktörler bir piyade alayı da olabilir, bir çete de olabilir; bir kadın da, bir tabip de, bir müderris de, bir gazeteci de, bir yerel tarihçi de, bir tümen de olabilir; bir aşiret de. Millî Mücadele'nin insan profilini ortaya çıkarmak Millî Mücadele'nin öznelerinin sayısını artırmakla mümkündür.

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 serisinde bu büyük hadisenin önder ve lider kadrolarının yanı sıra bugüne kadar "sahnenin dışında" kalmış olanlara da kulak vermek gayesi güdüldü. Yerel direniş organize edenlerin, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurucu ve üyelerinin, yerel kongreleri düzenleyenlerin, Kuvâ-yı Milliye çatısı altında silahlı direniş başlatanların, son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde ve TBMM'de bölgelerini temsil eden mebusların, valilerin, belediye reislerinin, müftülerin, gazetecilerin, yerel kamu görevlilerinin, bazı azınlık çetelerinin saldırılarına karşı yerel halkı koruyan çetelerin, eşraftan önde gelenlerin nadiren ulusal tarihe konu olabilmış yereldeki eylemlerine odaklanıldı. Millî Mücadele'nin belli bir anında yahut bütününde aleyhinde olmuş bazı

aktörler, örneğin İstanbul Hükümeti valileri, Ankara Hükümeti karşıtı asiler de isimleri ve eylemleri ile yerlerini aldılar. İtilaf devletleri mümessilleri, yereldeki işgal kuvvetlerinin komutanları da adları ve filleri ile görüldüler. Eksikleriyle de olsa Millî Mücadele'nin insan profili ortaya konulmaya çalışıldı.

Kaynakları Çeşitlendirmek

Tarihi daha önce dışarıda bırakılmış olan kişilere açmanın iki yolu olabilir: Birincisi yeni yöntemler kullanmak, ikincisi yeni kaynaklara başvurmak. *Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923* çalışmasının hedeflerinden biri de kaynakların zenginleştirilmesi ve çeşitlendirilmesiydi.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün *Nutuk*'u başta olmak üzere, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi belgeleri, ulusal ve yerel süreli yayınlar, dönemin siyasi ve askerî kadrolarının anıları Millî Mücadele literatürü içinde önemli yer tutmaktadır. Millî Mücadele'yi yerelde idare eden sivil idarelerin düzgün kayıt tutması, her işlerini kayıt altına almaları ve bunların bazılarını üniversitelerin ve yerel yönetimlerin yayınlaması çok değerlidir. Çok okunan, sıkça referans verilen Millî Mücadele liderlerinin anılarının yanında yakın zamanda yayınlanan asker ve sivil ve hatta döneme dair kadın anıları literatürü zenginleştirmiştir. İşgal güçleri mensuplarının, azınlıkların, misyonerlerin anılarının ortaya çıkması da sevindiricidir.

Elbette bu kaynakların bazıları ile ilgili çözülmesi gereken sorunlar vardır. Örneğin Millî Mücadele fotoğrafı olarak gördüğümüz imajların bir kısmı Millî Mücadele'den sonra çekilmiş fotoğraflardır. Daha geç tarihlerde resmî bayram ve anma törenlerinde biraz idealize edilmiş bir geçmişi anmak, canlandırmak için yerel kıyafetlerini giymiş ve silahlarını kuşanmış Kuvâ-yı Milliyecileri gösteren fotoğraflar bulunmaktadır. Ayrıca özellikle matbu kaynaklardaki fotoğrafların bir kısmı bir tür gravür/çizim sayılabilecek Millî Mücadele görselleridir. Bunlar teknik bir zorunluluktan ötürü, fotoğrafları basmak için uygun klişe sistemi bulmak zor olduğundan, belki bir fotoğraftan yararlanılarak veya yaşayanların anlatımına dayanarak desinatörler tarafından çizilen resimlerdir. Görsel malzeme ile ilgili sorunların bir kısmının çözümü malzemeyi iyi tanımakla, fotoğrafın kaynağını tespitle mümkündür. Ne yazık ki Millî Mücadele dönemi, Alman ve Avusturyalı fotoğrafçı, sinematograf ve ressamların katkı verdikleri Birinci Dünya Savaşı'nın görsel repertuarı kadar zengin ve iyi belgelenmiş değil. Kaynakların çeşitlenmesi tabii olarak meselenin yeni temalar etrafında değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Bu çalışmada Millî Mücadele tarihyazımının mevcut birikiminden yararlanıldı. Resmî ve özel kurumlar ile yerel yönetimlerin yayınları, ayrıca yayınlanmamış yüksek lisans ve doktora tezleri dikkate alındı. Mevcut literatürün derlenmesi ve tekrarlanması ile yetinilmeyerek yeni yorumlara ve yeni bilgilere yer verildi. Millî Mücadele kaynakçası açısından mevcut literatüre katkı sayılabilecek bazı yenilikler ortaya çıktı ve daha önce hiç kullanılmamış birincil kaynaklar tespit edilip kullanıldı.

Kavramlar ve Temalar

Millî Mücadele'yi her kuşağın yeniden ve yeniden yazması gereklidir ama bu bir o kadar da zordur. Katı, kalıplaşmış, kalın çizgilerle çizilmiş bir tarihyazımı söz konusudur. Alanın terminolojisi, belli başlı kavram ve kelimeler dağarcığı 1920'lerde ortaya konduğu şekli ile durmaktadır. "Mütareke"den "Misak-ı Millî"ye, "Kuvâ-yı Milliye"den "Tekâlif-i Milliye"ye Millî Mücadele tarihyazımının dili adeta dilin doğal evrimine direnmektedir.

Bu çalışmada kavramsal olarak *Nutuk* başta olmak üzere Millî Mücadele tarihyazımının köşe taşı metinlerindeki terminolojiye sadık kalınmakla beraber daha zengin ve çok sesli bir Millî Mücadele kavrayışının eski terminolojiyi zenginleştirmekle mümkün olacağı da kabul edildi. Her kavramın bir şeyleri izah ederken bazı şeyleri de örttüğü kabulünden hareket edildi. Örneğin Kuvâ-yı Milliye kavramı Millî Mücadele tarihyazımının anahtar kavramlarından biri ve bu kavramın halk kahramanlığını vurgulaması önemsendi ama liderlik ve organizasyon faktörleri de ihmal edilmedi. Kavramların akışkanlık ve geçişkenliği görülmeye çalışıldı. Mesela bugün zihnimizde verili sivil ve asker ayrımının Millî Mücadele dönemi için ne kadar geçerli olduğu sorgulanabildi.

Gerek Millî Mücadele tarihyazımının gelenek ve doğası, gerekse de yerel tarihin imkanları kavramsal yeniliklere çok değilse de tematik olarak çeşitlenmeye ve zenginleşmeye açıktır. Millî Mücadele tarihyazımı en erken evresinden itibaren bu büyük hadiseyi siyasi ve askerî, kısmen de diplomatik bir başarı olarak ele almışken, yerel tarihin imkanları ile yakın zamanda göç, asayiş, ulaştırma-lojistik, neşriyat, sağlık hizmetleri, posta hizmetleri gibi temalar üzerinden döneme yaklaşmak yaygınlaştı. Bu çalışmada Millî Mücadele'nin yeni ve çeşitli temalar etrafında anlatımı arzu edildi. Döneme sadece kahraman ve kahramanlık arayışı ile bakılmadı; protesto gösterileri, mitingler, toplu dilekçe ve telgraf eylemleri, seçimler gibi kitlesel olaylara odaklanıldı, gündelik ekonomik faaliyetler ile eşkıyalık ve asayiş meseleleri gibi toplumsal sorunlar inceleme konusu oldu.

Yöntem

Elinizdeki bu eser yüzden fazla akademisyen ve yerel tarihçinin katılımı ile vücut buldu. Proje kapsamında Millî Mücadele'nin yerel tarihleri on iki cilt olarak tasnif edildi. Her ciltte bugünkü idari taksimat esas alınarak 81 vilayette Millî Mücadele döneminin izleri derlendi. Bugünkü idari taksimatta yer bulup Millî Mücadele senelerinde farklı idari bölümlendirme ve adlandırmalara tabi olan şehirler ve kasabalar ciltlerde bugünkü idari taksimat çerçevesinde tahlil edildi. Örneğin Kiğı Bingöl başlığı altında, Şırnak Siirt başlığı altında, Safranbolu Karabük başlığı altında anlatıldı.

Eserin ciltleri önem ve öncelik gözetilmeksizin ama pratik gerekçelerle sıralandı. İlk ciltlerde Yunan, İtalyan ve Fransız işgal bölgelerindeki şehirler yer aldı. Trakya'nın konumu gereği İstanbul'a bitişik olması tercih edildi. Millî Mücadele dönemine yerel bakışlar esas alındığından iki "hükümet merkezi" İstanbul ve Ankara son iki ciltte değerlendirildi.

Her bir ciltte o cilde konu olan şehirlerin 1918-1923 yılları arasındaki serencamını anlatan kronolojik monografiler alanın en önde gelen isimleri tarafından kaleme alındı. Metnin ana gövdesini teşkil eden bu kronolojik monografilerin yanı sıra açık çağrıya çıkılarak Millî Mücadele döneminde ilgili şehir veya bölgeye dair daha spesifik konuları (olay, mekân, biyografi) ele alan makaleler de kabul edildi. Böylece Millî Mücadele gibi ulusal bir ortak değer tarihi yazılırken olabilecek en geniş katılımın sağlanması hedeflendi. Bu alanda evvelce eser vermiş olan yazarlardan metinlerini güncellemeleri, yeniden yorumlamaları istendi. Her bir ciltte yer verilen yazıların yüzüncü yıla ait/dair bir yorum içermesi önemsendi. Özellikle alt-başlıkların yerel durum, olay, kişi ve mekanlara gönderme yapmasına hassasiyet gösterildi.

Kronolojik monografiler ve makalelerin her biri yine Türkiye Cumhuriyeti Tarihi alanında temayüz etmiş önemli ilim adamları arasından belirlenen hakemler tarafından değerlendirildi ve elemeye tabi tutuldu. Farklı ciltler arasında kavram ve yazım birliği esası gözetilirken, üslup ve yöntem birliği sağlanması adına yazım, hakemlik ve son okuma süreçlerinde yazarlarla iletişim sürdürüldü. Metnin dilinin güncel, herkesçe anlaşılabilir, sade ve duru bir Türkçe olmasına çalışıldı. Terminolojinin dönemin klasik metinlerine uyumlu olması, *Nutuk*'taki kavramların kullanılması, bilhassa özel isimlerin "tercüme" edilmemesi, örneğin Ulusal Ant değil Misak-ı Millî, ateşkes değil mütareke denilmesi tercih edildi. Etnisite, din, mezhep vs. temelli grupların incitilmemesi için hassas bir dil kullanılmasına dikkat edildi. Ciltlerin görsel açıdan olabildiğince zengin olması adına yazarların yanı sıra kurum arşivleri ve koleksiyonlardan önemli miktarda Millî Mücadele görselleri temin edildi.

Geniş Kitlelere Ulaşmak

Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 projesinin problemlerinden biri de akademik ve popüler tarihçilik arasındaki mesafenin eş zamanlı olarak hem açıldığı hem kapandığı bir zamanda tarih disiplininin ilmî ilke ve standartlarından vazgeçmeden olabildiğince geniş kitlelere ulaşabilmektir. Millî Mücadele kurucu bir hadise olarak Türkiye Cumhuriyeti'nde ilköğretimden yükseköğretime kadar müfredatın ayrılmaz bir parçasıdır. Edebiyattan sinemaya, yazılı basından televizyon dizilerine ve tartışma programlarına pek çok popüler kültür mecrasında tarihin gündelik kullanımının en sık kullanılan nesnesi Millî Mücadele ve onun özneleridir. Öte yandan akademik bilginin üretim ve yayılımında merkezi roller atfedilen tez yazım ve makale yayım süreçleri popüler ilgiden neredeyse soyutlanmış olduğundan Millî Mücadele ile ilgili akademik bilgi birikiminin geniş kitlelere erişebildiğini söylemek mümkün değildir.

Bu çalışmanın amaçlarından biri de Millî Mücadele ilgili üretilmiş ve üretilmekte olan akademik bilginin popülerleşmesi, kamuoyunda tartışılması, kimi meseleler üzerinde yeni konsensüsler teessüs etmesidir. Millî Mücadele'yi daha geniş bir zaman diliminde daha yaygın bir coğrafyada ve daha fazla fail üzerinden izah etme çabası ve metinsel anlatıya görsel ve grafik unsurların daha çok eşlik etmesi gayreti bu hedeflere matuftur. Bu bakış yakın dönem tarihyazımının bürokratik diline pedagojik ve edebi eleştiriler de

içermektedir. Çalışma derli toplu bir çerçeve sunduğundan başka yeniden bakışları da mayalaması umulur. Bu on iki ciltlik veriden kimi bilgilerin okul ve ders kitaplarına girmesi, bazı vaka ve şahsiyetlerin edebi eserlere, dizi, film ve dijital oyunlara ilham olması temenni edilir.

Teşekkür

"Türkiye 1918-1923 Millî Mücadele'nin Yerel Tarihleri Projesi" Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı Etkinlikleri çerçevesinde Türkiye Bilimler Akademisi himayesinde Akademi ve Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi iş birliği ile hayata geçirildi. Proje kapsamında ülkemizin çeşitli üniversitelerinden akademisyenler ve yerel tarih araştırmacıları ile iş birliği mekanizmaları geliştirildi. 2021 Nisan ayında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'nin ev sahipliğinde İstanbul'da düzenlediğimiz çalıştayda projenin ilkeleri ve yol haritası belirlendi. Alanın en saygın hocalarının katılımı ve desteği ile Proje Bilim ve Danışma Kurulu teşkil edildi. Bilim ve Danışma Kurulu projenin her aşamasında aktif olarak sürece katkı sundu. Hazırlık sürecinde İstanbul, Gaziantep, Çorum ve İzmir'de gerçekleştirdiğimiz sempozyumlar ve çalıştaylarda konunun uzmanları ve ilgilileri bir araya getirilerek, Millî Mücadele'ye yerel bakış imkanları arandı.

Uzun ve yoğun süren proje sürecine katkı sunan kurum ve kişilere teşekkürü bir borç biliriz.

Öncelikle esere yazı ve çalışmaları ile katkı veren tüm hocalarımıza ve araştırmacılara, cilt koordinatörü Prof. Dr. Oktay Bozan'a teşekkürlerimizi sunarız.

Ciltlerde yer alan görseller metin yazarlarının yanı sıra farklı kurumların katkıları ile toparlandı. Bu noktada Millî Mücadele dönemine ait kendi arşivlerinde yer alan görsellerden seçmeler sunan Türk Tarih Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi yetkililerine teşekkür ederiz.

Projenin koordinasyonu sürecindeki emekleri için Milli Savunma Üniversitesi öğretim üyesi ve TÜBA Başkan Danışmanı Dr. Mürsel Doğrul'a, projedeki koordinasyon ve idari süreçlerdeki katkıları için uzman arkadaşımız Büşra Bulut'a, proje asistanları Ayşe Kandemir, Dilruba Kocaişık ve Zehra Saliha Sert'e, projeye emek veren tüm TÜBA ve FSMVÜ çalışanlarına müteşekkirimiz.

12 ciltlik bu serinin hazırlanmasına katkılarının yanı sıra proje süresince düzenlenen bilimsel etkinliklerin organizasyonunda yer alarak bize her aşamada destek olan, süreç boyunca fikir ve görüşlerine müracaat ettiğimiz ve projeyi birlikte şekillendirdiğimiz Proje Bilim ve Danışma Kurulu üyeleri değerli hocalarımız Prof. Dr. Azmi Özcan, Prof. Dr. Cezmi Eraslan, Prof. Dr. Haluk Selvi, Prof. Dr. Nurten Çetin, Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu, Prof. Dr. Zekeriya Kurşun'a teşekkür ederiz.

Sürecin başından bugüne kadar yanımızda olan ve her projede olduğu gibi bu projede de en büyük destekçimiz olan Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi rektörü sayın Prof. Dr. M. Fatih Andı'ya teşekkür ederiz.

Projeyi ilk gününden son aşamasına kadar himaye eden, projenin tüm faaliyet ve etkinliklerine bizzat katılarak destek veren ve fikirlerini paylaşan, Proje Bilim Kurulu ile yürütücülerinin tüm süreçlerdeki öneri ve uygulamalarına alan açan ve Millî Mücadele'nin 100. Yılında bu değerli eserin vücuda gelmesine büyük emek veren Türkiye Bilimler Akademisi'nin saygıdeğer başkanı Prof. Dr. Muzaffer Şeker'e projede yer alan herkes adına hassaten şükranlarımızı arz ederiz.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yıldönümünde yayınlanan Millî Mücadele'nin bu kapsamlı ve güncel yorumunun olabildiğince geniş bir okur kitlesine ulaşabilmesini, Millî Mücadele'nin ulusal ve yerel boyutları ile daha iyi tanınıp anlaşılmasına katkı vermesini ve bundan sonra yapılacak çalışmalar için de bir ilham ve kaynak olmasını temenni ederiz.

Cilt Hakkında

Prof. Dr. Oktay Bozan
Cilt Koordinatörü

Bu eserde Diyarbakır, Elâzığ, Malatya, Mardin, Adıyaman, Dersim (Tunceli), Siirt ve Şırnak illerinin Millî Mücadele dönemindeki siyasi, askeri, sosyal, ekonomik ve kültürel yönleri mevcut kaynaklar çerçevesinde ele alınmıştır. Bugün il olan Batman, Millî Mücadele’de Siirt Sancağı’na bağlı Beşiri Kazası içerisinde yer alan bir köy olduğundan Batman hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. O dönemde Batman (İluh/Elah)’ın bağlı olduğu Beşiri kazasında işgallere karşı tepkiler gösterilmiş ve Millî Mücadele’ye destek telgrafları çekilmiştir. Millî Mücadele döneminde burada adı geçen şehirler düşman işgaline uğramamıştır. 1918-1923 yılları arasındaki idari statüde kısmi değişiklikler olmakla beraber Millî Mücadele’nin başında Adıyaman, Malatya ve Dersim (Tunceli) Elâzığ Vilayeti’ne bağlı sancaklardır. Mardin, Diyarbakır Vilayeti’ne bağlı bir sancak statüsündedir. Siirt, Şırnak ve Batman ise Bitlis Vilayeti sınırları içerisinde bulunmakta olup, Siirt sancak, Şırnak kaza, Batman ise köy statüsündedir.

Bu çalışma çok kapsamlı bir arşiv taraması yapılarak oluşturulmuştur. Çalışmanın ana kaynakları Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Millî Savunma Bakanlığı Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı Arşivi (ATASE) ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Arşivi’nden elde edilen belgelerdir. Bu kapsamda dönemin siyasi, askerî ve mülki kurumlarının yazışmalarını ihtiva eden çok sayıda belgeden istifade edilmiştir. Önemli bir kaynak olan Meclis kayıtlarından da istifade edilmiştir. Meclis-i Mebûsan, Meclis-i Âyan, Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları’nda önemli bilgiler yer almaktadır. Meclis zabıtlarından hareketle; siyasi ve toplumsal meselelere dair vilayet, sancak ve kazalardan Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne çekilen destek ve protesto içerikli telgraflar tespit edilebilmektedir. Ermenilerin Paris Konferansı’ndaki taleplerine veya Şerif Paşa’nın Ermeni Bogos Nubar Paşa ile yaptığı anlaşmaya ilişkin çekilen telgraflar mevcuttur. Bunun gibi Millî

Mücadele'nin askeri başarıları üzerine Heyet-i Vekile'ye ve TBMM Riyaseti'ne çekilen destek ve teşekkür telgrafları üzerinden Millî Mücadele'ye destek sunan kişileri, siyasi ve toplumsal gelişmelerin toplum üzerindeki yankılarını tespit etmek mümkündür. Bununla birlikte milletvekillerinin belli siyasi ve askeri hadiseler ile toplumsal gelişmelere dair tepki, destek ve önerilerini meclis kayıtlarından tespit etmek mümkün olabilmektedir. Ayrıca dönemin gazeteleri, yerel tarih çalışmaları ve tetkik eserler incelenerek konuyla ilgili geniş bir literatür taraması yapılmış, konularla ilgili tüm bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda *Satvet-i Milliye*, *Küçük Mecmua*, *İrade-i Milliye*, *Hâkimiyet-i Milliye*, *Sebilürreşad* vb. ulusal ve bölgesel ölçekli süreli yayınlara yansıyan haberler ve yazılardan istifade edilmiştir. Bu çalışmada istifade edilen bazı hatıratlar ve gazeteler mahallî ve özgün bilgiler vermesi açısından önemli bir yere sahiptir. Diyarbakır'da Ziya Gökalp'in çıkardığı *Küçük Mecmua* bu kapsamda Millî Mücadele'nin askeri safhası hakkında kıymetli bilgiler vermektedir. Yine Mustafa Akif Tütenk'in *Mahsul-i Leyal-i Hayatım* adlı hatıratı Diyarbakır'da Millî Mücadele dönemi, özellikle işgallere karşı gösterilen tepkiler, Müdafaa-i Vatan ve Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetlerinin kuruluş süreçleri hakkında kıymetli detaylar içermektedir. Elâzığ'da neşredilen *Satvet-i Milliye* gazetesi de 1921-1922 yıllarında askeri zaferlerin Elâzığ'daki yankıları, halkın devlete ve orduya karşı tutumu ve desteği hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Pulutlu Halil Efendi, hatıralarında Millî Mücadele'de Elâzığ'ın siyasi ve toplumsal yapısı hakkında bilgiler vermektedir. Daha önce İttihat ve Terakki, akabinde ise Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin aktif üyelerinden olan Halil Efendi'nin bizzat içerisinde olduğu gelişmeler birçok muğlak hususun aydınlatılmasına katkı sunmaktadır. Bu yönüyle Diyarbakır'da Mustafa Akif Tütenk'in Millî Mücadele'ye mahallî ölçekte sunduğu katkı, Elâzığ'da Pulutlu Halil Efendi tarafından yerine getirilmiştir. Bazı ailelerden temin edilen belgelerden de Millî Mücadele'de aktif rol oynayan aşiret reisi, din adamı ve eşraf hakkında ilave bilgiler sağlanmıştır. Eserde yer alan şehirlerle doğrudan ve dolaylı bir şekilde ilişkili eserler, tezler ve yayımlanan makaleler de ayrıca incelenmiş, bunlardan da azami derecede faydalanarak bu çalışma hazırlanmıştır.

Bu ciltte yer alan iller, Millî Mücadele döneminde doğrudan işgale uğramadığı için söz konusu şehirler hakkında çok az sayıda çalışma yapılmıştır. Oktay Bozan'ın *Millî Mücadele Döneminde Diyarbakır ve Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele Döneminde Mardin* adlı çalışmaları dışında Millî Mücadele dönemini bütüncül bir şekilde ele alıp her yönüyle okuyucuya sunan çalışma yoktur. Ancak Yaşar Akbıyık'ın *Millî Mücadele'de Güney Cephesi Maraş*, İsmail Özçelik'in *Millî Mücadele'de Güney Cephesi Urfa*, Haluk Selvi'nin *İşgal ve Protesto* eseri ile yine Haluk Selvi ve Bülent Cırık'ın *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar* başlıklı eserlerinde önemli bazı bilgiler mevcuttur. Dönemin askerî ve mülki makamlarının yazışmaları ile gazetelere dayanan bu kıymetli çalışmalarda bahsedilen şehirlerle ilgili birtakım bilgiler yer almaktadır. Özellikle işgallere karşı gösterilen tepkiler ve askeri zaferlerin yankılarına dair bilgiler mevcuttur. Ali Enver Toksoy'un *Millî Mücadele'de Mardin* başlıklı ve küçük hacimli çalışması Mardin hakkında genel, muhtasar ve duygusal bir içeriğe sahiptir. Bunların

yanı sıra Celal Pekdoğan'ın *Millî Mücadele'de Malatya ve Çevresi* başlıklı yüksek lisans tezi, Süleyman Beyoğlu'nun "Millî Mücadele Başlarken Güneydoğu Anadolu (1919)", Selçuk Ural'ın "6. Ordu'nun 13. Kolordu'ya Dönüştürülmesi ve Ortaya Çıkan Sorunlar", Hamdi Doğan'ın "Millî Mücadele'de Adıyaman ve Çevresi", Ömer Obuz'un "Millî Mücadele'ye 'Şark'tan Bir Destek: Siirt Örneği" başlıklı makaleleri söz konusu şehirlerin Millî Mücadele dönemi ile ilgili temaları ihtiva etmektedir.

Eserde Millî Mücadele dönemi ile ilgili sekiz şehir monografisinin yanı sıra yedi makale yer almaktadır. Bu çalışmalar içerisinde Millî Mücadele'yi kesintiye uğratmayı hedefleyen "Ali Galip" ve "Koçgiri" hadiseleri de konu edilmektedir. Bununla birlikte Millî Mücadele döneminde siyasi aktörler, din adamları, aşiret reisleri hakkında üç makale yer almaktadır. Bu makalelerde Millî Mücadele döneminde Siirtli din adamları, Diyarbakırlı din adamları, Şırnak aşiret reisleri ile İhsan Hamit Tigrel'in Millî Mücadele dönemindeki faaliyetleri ve Millî Mücadele'ye katkıları ele alınmıştır. Ayrıca bu ciltte Elâzığ doğumlu olup İstiklal Madalyası verilenler hakkında bir makale yer almaktadır.

